

SOCIOLOGIE DĚTSTVÍ II.

Koncept dětství a sociální role dítěte
v moderní společnosti

DĚTSTVÍ: Podstata dítěte

Člověk nejen vstupuje do života velmi nedostatečně vybaven, ale i dospívá do stadia zralosti relativně pomalu a pozdě.

(Bártová, 1979, s. 5)

- v dětství probíhá mnoho fyzických a psychických změn
- proces socializace jako významný činitel
- formování „Já“ (self concept)
- celá osobnost se skládá ze dvou složek = „Me“ je výsledkem socializace, hraní rolí a podřizování se normám a hodnotám. „I“ je individuální interpretací těchto sociálních procesů.
- role u dětí
- sociální bytosti – sociální učení – př. nápodoba, hra

RODINA:

Anthony Giddens (1999) charakterizuje rodinu jako „skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“

- Rodina je v sociologii chápána jako malá, neformální, sociální skupina
- Funkce rodiny
- Rozpad hranic rodinného systému

ŠKOLA

Výchova a vzdělání mají velkou roli v procesu včleňování a zapojení jedince do společnosti, díky kterému si společnost zachovává určitou kontinuitu.

- škola je po rodině dalším významným socializačním činitelem
- zprostředkovává dítěti normy, znalosti, dovednosti a rozvíjí jeho schopnosti
- vychovává děti podle určitých a jasně definovaných cílů
- snaží se dítě dále kultivovat, vést je k určité disciplíně a zároveň rozvíjí i jeho tvůrčí potenciál
- škola je sociální institucí, tudíž plní určité funkce.

Funkce školy jsou zpravidla tři – **funkce kvalifikační, funkce selekční a funkce integrační.**

ŠKOLA

Kvalifikační funkce:

- dítě ve škole čerpá znalosti, schopnosti a dovednosti,

Selekční funkce neboli také výběrová funkce:

- Spočívá v rozlišení žáků podle studijních výsledků.

Funkce integrační:

- spočívá v tom, že škola zprostředkovává svým žákům odpovídající postoje, chování a očekávání (například píle, přesnost, spolehlivost, svědomitost atd.). Tyto funkce jsou však splňovány s ohledem na vzdělávací politiku a školskou správu.

VRSTEVNICKÁ SKUPINA

- Formování jedince ve vrstevnické skupině
- Rizikové skupiny
- Složení skupiny (věkově homogenní x věkově heterogenní)
- Vrstevnické skupiny v různých fázích života
- **Formální vrstevnická skupina** se nejčastěji vytváří právě mezi spolužáky ve škole, ale také mimo školu, v zájmových skupinách,
- **Neformální vrstevnické skupiny** vznikají jako nejrůzněji zaměřené „party“, kdy si nejlépe vzájemně porozumí jedinci stejného věku.

POTŘEBY DÍTĚTE:

EMOČNÍ STAV – POTŘEBA =

- vzájemný stav nerovnováhy mezi podmínkami organismu dítěte a podmínkami jeho prostředí odrážející se v dětské psychice.
- projevují se jako pociťovaný stav nedostatku nebo přebytku něčeho.

- Maslow – teorie potřeb
- Bowlby – teorie attachmentu
- Potřeba lásky, jistoty, bezpečí, uznání
- Význam hry v životě dítěte – u školního dítěte význam hry konstruktivní, pohybové, společenské a soutěživé

PRÁVNÍ POSTAVENÍ DÍTĚTE

Mezinárodní ústava o lidských právech ---- Všeobecná deklarace lidských práv

Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

VOTAVOVÁ, Jana, Jindřiška ROUSOVÁ a Jiří ZAJÍC. *Mami, tati, znáš má práva?: malá publikace o Úmluvě o právech dítěte*. Praha: Česká rada dětí a mládeže, 2008

PRÁVNÍ POSTAVENÍ DÍTĚTE

Problematika práv dětí a mládeže:

- Ženevská deklarace práv dítěte (1924),
- Deklarace práv dítěte (1959),
- Úmluva o právech dítěte (1989),
- Světová deklarace za přežití, podporu a rozvoj dětí (1990),
- Úmluva o právech dítěte (1993)

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

- V ČR v platnost v březnu 1993,
- navazuje na předešlé dokumenty,
- stala se prvním oficiálním mezinárodním dokumentem, který kodifikuje práva dítěte prostřednictvím smlouvy.
- vychází z tzv. **zásady „tři P“**:
  1. provision = zaopatření (přežití a výchova dětí),
  2. protection = ochrana (ochrana dětí před jakýmkoli druhem násilí)
  3. participation = účast (účast dětí na společenském životě)

PRÁVA DÍTĚTE

- ochranná práva
- práva směřující k zabezpečení blaha a zájmu dítěte
- práva směřující k osvobození dítěte
- práva dítěte vůči rodičům

Národní strategie ochrany práv dětí (ČR)
 Vládní výbor pro práva dítěte
 Veřejný ochránce
 Vzdělávací institut ochrany dětí o. p. s.
 Parlamenty dětí a mládeže (certifikace)
 Národní registr-výzkumů o dětech a mládeži <http://www.vyzkum-mladex.cz/cs/registr>
 Projekt Nenech sebou zametat <http://www.nenechsebouzametat.cz>

OCHRANA PRÁV DĚTÍ

- Stát chrání zájem a blaho dítěte, rodičovství, rodiny, práva na rodičovskou výchovu a péči s ohledem na širší sociální prostředí.
- Sociálně-právní ochranu zajišťuje stát bezplatně, všem nezletilým dětem mladším 18 let bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, které na území České republiky trvale žijí nebo zde pobývají.

V ZÁJMU DÍTĚTE

- Transformace systému péče o ohrožené děti v ČR
- Prevence
- Účast dítěte
- Náhradní rodinná péče
- Deinstitutionalizace
- Ústavní výchova

Každé dítě má právo na dětství – plnohodnotné a spokojené. (pravnadetstvi.cz)

Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí...
(Úmluva o právech dítěte, čl.3)

PARTICIPACE DĚTÍ

Aktivní zapojení dětí do rozhodování o vlastní situaci, hledání řešení, míra odpovědnosti.

Národní parlament dětí a mládeže (NPDJM)

<https://www.youtube.com/watch?v=ogHM01a-z8s>

Faktory ovlivňující participaci dětí:

- zákonná úprava jako minimální garance participace.
- podpora dětí v participaci.
- ochrana dětí v participaci (míra odpovědnosti).
- klima společnosti, výchova, hodnoty (MPSV,2018)

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PARTICIPACI DĚTÍ

- **Zákonná úprava**
Úmluva o právech dítěte, zákon o SPOD, občanský zákoník, aj.
- **Podpora dětí v participaci**
Aktivní zjišťování názoru dítěte, informování dítěte, zvyšování povědomí o významu aktivního zapojení
- **Ochrana dětí v participaci**
Provázení dítěte, orientace dítěte v situaci, informovanost o důsledcích rozhodování, zajištění bezpečného prostoru pro dítě (odmítnutí)
- **Klima společnosti, výchova, hodnoty**
Výchova a vzdělání o lidských právech (průřezová), respektování názoru dítěte a jeho potřeb v rámci rodiny, komunity (MPSV,2018)

PARTICIPAČNÍ PRÁVA DĚTÍ

PARTICIPACE:

- děti jsou informovány o tom, co se děje
- děti jsou informovány o tom, proč se to děje
- děti jsou informovány o tom, co mohou v blízké i vzdálené době očekávat
- dětem je případně sděleno, jak bylo rozhodnuto v jejich věci

V některých případech jsou děti přímo zapojeny do hledání řešení jejich rodinné situace, a to buď zjišťováním jejich přání, prožívání a názoru, či přímým nebo nepřímým zapojením do mediace, případové konference nebo jiných procesů.

(www.umpod.cz)

PARTICIPAČNÍ PRÁVA DĚTÍ

Cílem participace není a nemá být:

- psychotherapeutická pomoc dítěti
- dlouhodobé psychologické poradenství
- provázení či práce s dítětem

Participace může dle potřeby zahrnovat:

- nárazovou krizovou intervenci
- jednorázové psychologické poradenství
- poradenství v oblasti dalších služeb, které může dítě využít

---

PARTICIPAČNÍ PRÁVA DĚTÍ

DĚTSKÝ SPECIALISTA=

- psycholog, sociální pracovník,
- pracovník s kompetencemi a dovednostmi zjišťovat názor, přání a prožívání dítěte,
- může dítě přímo aktivně zapojit do všech procesů

Na participaci dětí se aktivně a angažovaně podílejí pracovníci právníci, psychologové a sociální pracovníci.

Participace ze své podstaty nemá být pouze aktivitou soudů a úřadů.

Jsou to primárně rodiče, kteří při svém rozhodování mají brát ohled na práva dětí a na jejich přání. Jejich úkolem je vlastní děti vhodně a včas informovat o změnách v rodině, naslouchat tomu, jak děti změny v rodině prožívají, a respektovat, že i děti mohou mít na situaci jiný náhled než máma nebo táta.

(umpod.cz)

Participace dětí v transformaci systému péče o ohrožené děti a rodiny

Participace dětí je jako průřezový princip konkrétně pojmenována v cílech:

- Cíl č. 1: Zjišťování potřeb dětí
- Cíl č. 2: Zvyšování všeobecného povědomí o otázce práv dětí u dospělých i dětí
- Cíl č. 3: Vytváření příležitostí pro děti a mladé lidi účastnit se rozhodování o záležitostech, které se jich týkají/které je ovlivňují

(MPSV,2018)

Participace dětí v transformaci systému péče o ohrožené děti a rodiny

Cíl č. 1.: Zjišťování potřeb dětí

- Dětem jsou zaručena práva bez ohledu na původ, zdravotní postižení, postavení dítěte nebo jeho rodičů.
- Stát zajišťuje dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho, bere přitom ohled na práva a povinnosti rodičů, zákonných zástupců a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.
- Je doporučeno vytvořit komplexní hodnocení rodinné situace a zapojit všechny nástroje sociální práce pro zajištění potřeb dětí.

(MPSV,2018)

Participace dětí v transformaci systému péče o ohrožené děti a rodiny

Cíl č.2: Zvyšování všeobecného povědomí o otázce práv dětí u dospělých i dětí

- Děti mají právo na ochranu před událostmi, které negativně ovlivňují jejich dětství.
- Povinnosti zajistit toto právo má celá společnost, garantem je stát.
- Je doporučeno, aby stát přijal opatření za účelem zvýšení informovanosti veřejnosti o Úmluvě a zavedl výuku o Úmluvě do školních vzdělávacích programů.

(MPSV,2018)

Participace dětí v transformaci systému péče o ohrožené děti a rodiny

Cíl č. 3: Vytváření příležitostí pro děti a mladé lidi účastnit se rozhodování o záležitostech, které se jich týkají/které je ovlivňují

- Dítě má právo svobodně vyjadřovat své názory ve všech záležitostech, které se ho dotýkají. Dítě musí být vždy zahrnuto do řešení, která se ho týkají. **Názor dítěte musí být zjišťován a respektován.**
- Toto právo se týká i **dětí se zdravotním znevýhodněním** či jinými specifickými potřebami.
- Při realizaci tohoto práva je dětem poskytována **cílená podpora**.

Participace dětí v transformaci systému péče o ohrožené děti a rodiny

Cíl č. 3: Vytváření příležitostí pro děti a mladé lidi účastnit se rozhodování o záležitostech, které se jich týkají/které je ovlivňují

JE DOPORUČENO:

- zavedení komplexní právní úpravy práva dítěte být slyšeno, jež by platila pro soudy, správní orgány, instituce, školy, ústavní zařízení, služby a rodiny v záležitostech týkajících se dětí a zaručovala právo odvolání proti takovým rozhodnutím;
- posílit osvětové a vzdělávací programy pro realizaci těchto zásad, aby se změnilo tradiční vnímání dětí jako objektů a nikoli subjektů práv;
- vytvořit systémy zohledňujících názory dítěte v politických diskusích a rozhodnutích, která se jich týkají.

PARTICIPACE DĚTÍ A MLÁDEŽE V PRAXI ČR

Právo dítěte na participaci v sociálních službách

Právo dítěte na participaci ve škole (škola přátelská dětem)

Spoluúčasť dětí a mládeže na procesu rozhodování, řízení a správy

Participace dětí a mládeže na životě (www.moderniobec.cz)

SOCIÁLNÍ ROLE DÍTĚTE

= souhrn očekávání jednání vůči jedinci, který zastává určitou sociální pozici.
 = způsob jednání člověka vůči druhým lidem.
 = role jsou sociálně definovaná očekávání, jimiž se osoba s určitým statutem nebo sociálním postavením řídí.

- Role dítěte ve škole (žák-učitel)
- Role dítěte v rodině (dítě-rodič, dítě - prarodič)
- Role dítěte ve vrstevnické skupině (role spolužák, kamarád, sourozence ...)

Čerpáno z:

BÁRTOVÁ, Eva (1979). Sociologie dětství. Úvaha o disciplíně. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 15 (3/4).

GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 1999.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOTÁ. Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2002.

VÁGNEROVÁ, Marie. Výchovná psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000.

VOTAVOVÁ, Jana, Jindřiška ROUSOVÁ a Jiří ZAJÍC. Mami, tati, znáš má práva?: malá publikace o úmluvě o právech dítěte. Praha: Česká rada dětí a mládeže, 2008

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČŘOVÁ. Výchovná psychologie. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. Psychologie dítěte. Vyd. 4., Praha: Portál, 2001.

MPSV, 2018, www.pravonadetstvi.cz

www.umpod.cz

OKRUHY:

1. **Životní cyklus, etapy života v sociologickém pohledu** (dětství, mládí, dospělost, stáří). Jedinec a jeho životní dráha.
2. **Sociální kontext dětství** (popis sociální situace). Teoretická východiska sociologie dětství. Dětství jako sociální jev. Podoby dětství. Dětství jako sociální entita.
3. **Dětství a faktory formování osobnosti dítěte** (rodina, škola, vrstevnická skupina, volný čas). Vrstání do světa dvou pohlaví. Dopady sociální izolace. Genderové role.
4. **Sociální pospolitost**. Sociální skupina (vymezení, znaky, druhy).
5. **Základní sociální instituce**: Škola jako sociální organismus. Škola socializačním činitelem, vybrané problémy pohledu sociologie na tuto instituci. Volnočasové organizace.

OKRUHY:

6. Mládež jako specifická sociální skupina (sociologické chápání mládeže, její struktura, generace, problémové skupiny). Mládež a systém heterosexuálních vztahů (sexuální chování, láska, volba partnera a zakládání vlastní rodiny). Hodnotová orientace mládeže.

7. Aktuální problémy mládeže (nezaměstnanost mládeže, studium okrajových - marginálních skupin mládeže). Předsudky a diskriminace (rasismus, sexismus, ageismus).

8. Dítě a rodina (Rodina – charakteristika, funkce. Morální panika v rodinách. Rozpad hranic rodinného systému).

9. Dítě a socializace (Činitelé socializace. Druhy socializace. Zanedbaná socializace. Resocializace).

10. Rizikovitost sociální skupiny na dítě (dětské gangy, vliv vrstevnických skupin).
